

במחצית הראשונה של המאה ה-19 בתהליך של התפוררות. על מנת לעצור תהליך זה ביקשו שליטי הממלכה להביא למודרניזציה של צבאם וכדוגם בחרו בצבא הפרוסי. הם פנו איפוא לפרוסיה בבקשה לשגר לארצם משלחת צבאית. במשך הזמן גדל מספר הקצינים במשלחת הצבאית הגרמנית ואופי פעילותם הלך והתרחב. לשיא הגיעה פעילות זו במלחמת העולם הראשונה, כאשר קציני צבא גרמנים מילאו תפקידי פיקוד ומטה מרכזיים בצבא העותומאני. בזמן שלום מתאפיין הסיוע הצבאי בהדרכה, באימון, בתכנון, ביירונו, בנינוי ביצורים ובטיפול בציוד ובאחזקתו. בכל התחומים האלה היו הגרמנים בעלי מקצוע מעולים. אם כי לא כולם הצליחו להתאים את עצמם לרמת מקבלי הסיוע וליצור את הקומוניקציה הדרושה עם התורכים. חוסר התאמה זה בלט במיוחד במשך המלחמה כאשר נסיונותיהם של קצינים גרמנים ליישם את שיטת מתן הפקודות האירופית ביחידות התורכיות נחלו כישלון. נולאכתם של הגרמנים לא היתה כמובן, קלה בתנאי הבערות, העוני והשחיתות ששררו בצבא השולטאן. יתר על כן, מה שהצליחו הגרמנים לבנות ביום, נהרס בלילה בידי התורכים. מתוך החשש שצבא יעיל וחזק יקום על מפקדי המושחתים ויטול את הפיקוד על הצבא ואת השלטון על המדינה. תפקידים של הקצינים הגרמנים לא הצטמצמו בתחומי הסיוע הצבאי בלבד. הם עסקו גם בתחומי הכלכלה, אבל בראש וראשונה מילאו תפקיד מדיני מובהק, שכן המשלחת הצבאית הגרמנית החזקה ובעלת ההשפעה, שמרה על האינטרסים המדיניים והאסטרטגיים של גרמניה במזרח התיכון. לזכותה של פעילות זו של הקצינים הגרמנים יש לזקוף לא במעט את הצטרפותה של הממלכה העותומאנית לצד גרמניה במלחמת העולם הראשונה. מה-

אנטומיה של סיוע צבאי

אל"מ (מיל') שלמה נעמן

לסיוע דומה. כאז כן היום נשאלות אותן שאלות ומתעוררות אותן הבעיות: מהם מנייני עיו של כל אחד מהצדדים; כיצד יתפתחו היחסים ביניהם; למה אפשר לצפות בעתיד וכמובן מה אפשר לעשות הפעם יותר טוב? המחקר מוגש לקורא, כאמור, על רקע שמרניים השנים האחרונות לממלכה העותומאנית. במשך תקופה זו פעלו בממלכה משלחות צבאיות מגרמניה, שתפקידן היה לארגן, ל"אמן ולחמש צבא, שנמצא בשפל המדרגה, ואף לפקד על יחידותיו בפרוץ מלחמת העולם הראשונה. מה שהחל בשנת 1835 כטיול פרטי תמים של שני קציני צבא פרוסים על גדת הבוספורוס (אחד מהם היה הסרן מול"טקה, שהיה אחרי-כך רמטכ"ל צבא גרמניה), הפך במשך השנים למעורבות צבאית, מדינית וכלכלית עמוקה של גרמניה בממלכה העותומאנית.

היוזמה לסיוע הגרמני לתורכיה באה במידה רבה מצד התורכים, שממלכתם היתה נתונה

"אנטומיה של סיוע צבאי" הוא ספר של מחבר ישראלי, פרופ' י. ואלך, שראה אור לפני זמן לא רב בשפה הגרמנית ומתורגם כעת לעברית. ספר זה עוסק בבעיות העדינות של הסיוע הצבאי, והרקע לניתוח בעיות אלה הם תולדותיו המרתקים של הסיוע הצבאי, שהושיטה גרמניה הקיסרית לתורכיה העותומאנית מהמחצית הראשונה של המאה ה-19 ועד לסופה של מלחמת העולם הראשונה.

הרעיון לכתיבת הספר עלה בדעת מחברו בתקופת מלחמת ההתשה הישראלית-מצרית. שהתחוללה בשנים שלאחר מלחמת ששת הימים. בהקדמה לספר כותב המחבר: "השקפתי מהגדה המזרחית של תעלת סואץ לעבר הגדה המערבית, וראיתי חיילים מצריים, שביצעו עבודות ביצורים בפיקוחו של מודרך רוסי. יכולתי להבחין בבירור בחץ, בין הקצין הרוסי לחיילים המצרים, שהקצין הרוסי הקפיד לשמור עליו...". בהיעדר מידע מעודכן על היחסים בין הסובייטים ונתני הסיוע לבין המצרים מקבלו, ועל פעילותם של המודרכים הסובייטים החליט המחבר לחקור מקרה דומה, שאירע במקום אחר ובזמן אחר, בנוגה ליישם את לקחי המחקר למקרה הקונקרטי. כנושא לעיון בחר המחבר בסיוע הצבאי שהושיטה גרמניה לתורכיה העותומאנית. בחירת הנושא לא היתה מקרית. בקיאותו של המחבר בהיסטוריה הצבאית של גרמניה מחד גיסא, ועובדת היותו ישראלי המכיר היטב את זירת המזרח התיכון מאידך גיסא, מעניקים למחקר תוקף וסמכות.

נושאו של הספר מוגדר על-ידי מחברו כך: "הספר עוסק בסיוע צבאי שניתן על-ידי מדינה מפותחת מבחינה כלכלית וטכנולוגית למדינה בלתי מפותחת, או אפילו מפרגת מבחינות אלו". נושא זה נראה היום אקטואלי לא פחות משהיה לפני מאה שנים. שכן הבעיות שעלו בשנת 1878, כאשר תורכיה קיבלה סיוע צבאי ממדינה מפותחת יותר עולות גם בשנת 1978 כאשר אתיופיה נזקקת

• המשלחות הצבאיות של פרוסיה-גרמניה לתורכיה בשנים 1835 עד 1919.

קצינים גרמניים ותורכיים מתחת לטנק בריטי בעזה 1917.

גנרל ק. פון קרסנשטיין

גנרל פון פאלקהיינ

קולונל פון פראנקברג

גנרל ל. פון סאנדרס

השימוש במקורות תורכיים, שכמעט לא נח־קרו, והסתפקות בשימוש במקורות אירוי פאיים שבשפתם בקיא המחבר. חסרון זה מוסבר אמנם בהקדמה לספר, אך אין בכך כדי לבטל את הרגשת חוסר האיזון הנוצרת אצל הקורא.

חשיבות רבה ללקחים ולמסקנות של הספר, ואלה מרוכזים בעיקרם בפרק המסכם. רוצה המחבר ל"בודד את התנאים הספציפיים" ולהציגם לפני הקורא. מימצאים תקפים בכל הזמנים ובכל הנסיבות, כלומר מעין רשימה כיצד לבצע (או לא לבצע) סיוע צבאי בהצ־לחה. המסקנה הראשונה היא, שהסיוע הצ־באי לא יכול להצטמצם לתחום המקצועי הענייני בלבד, אלא הוא חלק ממערכת יח־סיים רב־צדדית שקיימת בין מדינות ועמים. במישור האישי הנוגע לאנשי הסגל במשלחות הצבאיות מזהיר המחבר מפני גאווה ומפני זילזול בארץ המארחת, באנשיה, בתרבותה ובסדרי שלטונה. מעל לכל מסוכן להעתיק בצורה עיוורת את השיטות של הצבא המ־סייע לצבא המארח. הדבר אמור לא רק לגבי תורת הקרב והמארח, הלחימה, אלא גם וב־עיקר לגבי נהלים ונהגי משטר ושמעת. ביקורת רבה מותח הספר על מחלקת הסגל של המטכ"ל, שנהגה לאיש לעיתים את תפקידי הקצינים במשלחות הצבאיות באופן שנתר בעיות אישיות של קצינים במקום על פי התאמתם לתפקיד. אבל הלקח החשוב ביותר הוא לקח פוליטי. בסיוע צבאי "מדובר על יחסים חוזיים. מדינה שמזמינה סיוע צבאי משלמת עבורו ויכולה בכל עת לצמצם או להפסיק את פעילותן של המשלחות ה־צבאיות". בזמננו אין עוד סיוע צבאי כפוי וגם לאידיאולוגיה ולרגשות תודה אין משקל רב בניצוב היחסים שנוצרים.

לסיכום יצוין כי מי שמתעניין בהיסטוריה הצבאית של המזרח התיכון ימצא בלי ספק עניין רב בספר. אבל מי שעוסק באופן ישיר או בלתי ישיר בסיוע צבאי טוב יעשה אם יראה בספר זה קריאת חובה. סגנונו השוטף של המחבר, ההומור הדק שלו, בקיאותו ב־נושאי צבא והפסיכטיבה הרחבה שלו כאיש תרבות, והפכים קריאת הספר לקריאה מהנה.

קצינים, זאת בנוסף לקצינים גרמנים שפיקדו על יחידות תורכיות. הפעם הסתייעו הכוחות מבחינה לוגיסטית במסילת הברזל שהגיעה עד עוג'ה אל חפיר. הגיס התורכ־גרמני נבלם על־ידי הבריטים ברומני, כ־40 ק"מ ממזרח לתעלת סואץ. אחרי הקרב ברומני החלו הכוחות התורכיים בנסיגה, וכך נסתיים ה־הניסיון הגרמני־תורכי האחרון לכבוש את תעלת סואץ ואת מצרים.

במשך 85 שנות קיומה של המשלחת הצבאית הגרמנית בתורכיה, שירתו בה מאות קצינים גרמנים, מהם כאלה שהיו אחר־כך ידועי שם ואחרים שהיו חשובים בעבר ומעמדם ירד. היו אלה כנראה האקזוטיקה והאתגר המקצועי, שמשכו את הקצינים הגרמנים לתורכיה, אך לא יפקד מקומם של תארי האצולה, שהוענקו להם על־ידי התורכים ושל השכר הגבוה ששולם להם, בין גורמי המ־שיכה של תורכיה.

לצד ההצלחות מצביע הספר גם על דמות טל "הגרמני המכוער", על קנאה קטנונית שהיתה בין הקצינים הגרמנים לבין עצמם, על צרות עין ומוח, על התנשאות ויהירות, ואף על גילויי שחיתות וחוסר הגינות. כן מצביע הספר על היפוכו של הסדר הגרמני — ריבוי של רשויות, אי הגדרת סמכויות, תפ־קידים חופפים, וחוסר גמישות ויעילות. כל אלה הן התופעות שהספר מייחסן לארגון ול־נהלים במשלחת הצבאית הגרמנית.

היבט אחר חשוב של הסיוע הצבאי היא יצירת יחסים כלכליים ותלות כלכלית של הנודינה המסתייעת במדינה המסייעת. חברי המשלחת הצבאית משמשים גם כמקדמי מכירות למוצרי התעשייה הצבאית והאזרחית בארצם. פעילות זו מכוונת בחלקה על־ידי המטכ"ל במולדת ובחלקה על־ידי גורמי ה־כלכלה עצמם, שזוכים לזריסת רגל ולמעמד חצי רשמי במשלחת הצבאית. בתחום זה היתה הצלחת המשלחת הצבאית הגרמנית בתורכיה ניכרת. פעילות הסיוע הצבאי יוצרת דינמיקה מיוחדת עם תופעות חיוביות ושלי־ליות, והספר מנתח דינמיקה זאת, באופן מדעי, תוך הסתמכות על מקורות היסטוריים מהימנים. חסרון נוסים בספר הוא חוסר

בחינה הזאת היה הסיוע הגרמני לתורכיה מוצדק וכדאי. הזירה התורכית נשארה במל־חמת העולם הראשונה זירת מלחמה משנית, אולם חשיבותה האסטרטגית לא היתה מבר־טלת. במשך שנות המלחמה ריתקה זירה זו כוחות אויב ניכרים (רוסים, אנגלים וצרפ־תיים) כנגד השקעה קטנה יחסית של כוחות גרמניים ואוסטרניים.

לא ניתן בסקירה קצרה זו לתאר את כל הפעילות של משלחת הסיוע הגרמנית במלח־מת העולם הראשונה, כפי שמובאת בספר. נסתפק איפוא, בתיאור מסעי הכיבוש העותו־מאניים־גרמניים בסני, שארץ ישראל שימשה להם שטח התארגנות. הניסיון הראשון לכי־בוש תעלת סואץ נעשה בשלהי קיץ 1914, בטרם הכריזה תורכיה על מלחמה נגד ברי־טניה ובעלות בריתה. בתחנת הגבול בעוג'ה אל־חפיר התארגנה חבורה של צעירים בני המושבות הגרמניות בארץ, בפיקודו של קצין צי גרמני. תוכניתם היתה להשתלט על אניה, העוברת בתעלת סואץ ולחסום באמצעותה את המעבר בתעלה. חבורה זו, שפעלה בלא ידיעת המשלחת הצבאית הגרמנית הרשמית, פוזרה על־ידי השלטונות התורכיים עוד לפני שעברה את הגבול לסני. עם הכרזת המל־חמה בסתיו 1914 הפעיל המטכ"ל הגרמני לחץ על תורכיה לתקוף את הבריטים במצ־רים ובתעלת סואץ. היו אמנם ספיקות בדבר יכולתו של הצבא התורכי לבצע התקפה כזאת, אולם הפיקוד התורכי הסכים לכך והטיל את ביצוע המשימה על מפקדת הגיס שחנה בדמשק. למפקדה זו צורפו ראש מטה גרמני ומספר קציני מטה גרמנים. למרות קשיים לוגיסטיים ואירגוניים רבים יצא בינו־אר 1915 חיל משלוח שמנה 20,000 חיילים ועשר סוללות ארטילריה מבאר שבע והגיע לגדה המזרחית של תעלת סואץ כעבור עשרה ימים. הניסיון להשתלט על תעלת סואץ לא עלה יפה והגיס התורכי על קציניו הגרמנים נסוג לארץ ישראל, תוך הטחת האשמות הדדיות כבדות בין התורכים לבין הגרמנים.

ניסיון נוסף לכיבוש תעלת סואץ נעשה כעבור שנה וחצי. הפעם השתתפו בביצוע המשימה יחידות גרמניות שמנו 1,500 חיילים ו־148